

tott az ittlakók számára. Amikor megcsodáljuk majd e gyönyörű faragott emlékoszlopot, a tisztelet mellett második szavunk a köszönet kell hogy legyen.

Köszönet illeti a DAM 2004 Diósgyőri Acélművek Kft.-t, a Diósgyőri Öntöde Kft.-t, a Miskolc Megyei Jogú Város Önkormányzatát és személy szerint Káli Sándor polgármester urat, az Északerdő Zrt.-t, az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesületet.

Kitüntetett köszönet illeti az emlékoszlop alkotóját, Merényi József fafaragó népi

iparművész urat, aki „civilben” okleveles gépészmérnök, mérnök tanár. Több mint húsz éves alkotói tevékenysége alatt a bodzasíptól a haranglábig számtalan, a magyar tárgyi népművészet hagyományait követő famunkát tervezett és készített. Ez az emlékoszlop sok hasonlóságot mutat a Perecesen álló bányász emlékoszloppal. Ezzel kívánt – elmondása szerint – tisztelni a két testvérszakma névtelen halhatatlanjai előtt.

Álljon hát itt ez az emlékoszlop és hirdesse Kazinczy Ferenc szavait idéz-

ve a diósgyőri kohásztársaink emlékét: „Aki eleget teve a maga korának, az minden következőnek élt.”

Jó szerencsét!

Írta és elmondta dr. Nyitrai Dániel nyugd. minőségbiztosítási és technológiai főmérnök, az OMBKE helyi szervezetének vezetője tagja.

Elhangzott az első Fazola-napon Újmassán 2007. szeptember 22-én.

■ MÚZEUMI HÍREK

A vasművesség termékeit reklámozó ajtó

Pusztai László 1998-ban kiadott *Öntöttvasművesség Magyarországon* című, igényes színvonalú könyve (szerk.: *L. Kiss Katalin*) bemutat egy 1890 körül készült különleges cégért, egy öntöttvas ajtót, amelyet a Ganz és Társa budapesti öntödéje öntött (1. kép).

Örömmel számolunk be róla, hogy *T. Knotik Márta* levéltáros felderítette, s a Móra Ferenc Múzeum Évkönyve: Történeti tanulmányok, *Studia Historica* 10. számában (Szeged 2007) tudományos igényességgel feltárja előttünk a már több emberöltőt megélt becses öntvény és a mintájául szolgáló fa dombormű hányatott sorsát.

„A kirakat mintablái művészi összeállítással párosult világvárosi munka. Modern hirdetője a vasáru kereskedelemnek” állt egy 1932-ben megjelent szegedi hirdetésben. Az öntöttvas táblákra „Szeged látványossága” címmel hívta fel a látogatók figyelmét a helyi sajtó. A méretüknél és tömegüknél fogva is unikumnak számító öntöttvas táblák a Híd utca 3. szám alatti Varga-féle vasáruház bejáratának két oldalán foglaltak helyet. Egyik a háztartásban, a másik a gazdaságban használt számtalan vasáru arányosan elhelyezett kompozíciója. Méretük 280x140 cm, tömegük egyenként 1000 kg.

Az öntöttvas táblák elkészítéséhez szükséges fa domborműveket, vagyis a mintát minden bizonnyal a pécsi Vasváry-féle vas és szerszám-kereskedő cég rendelhette meg. A famoddellen a következő feliratok olvashatók: „Mintázta Jirátko A. Pécs.”, valamint „Öntötte GANZ és Tsa Budapest.”. Évszámot nem öntöttek bele, de

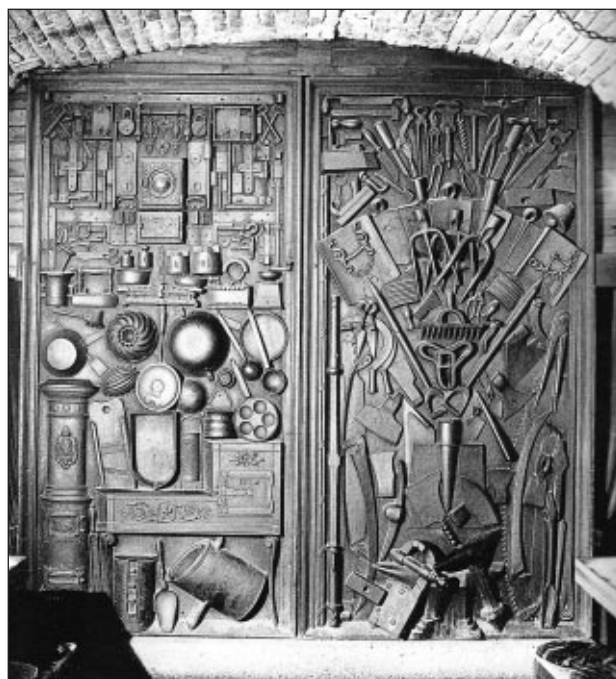
mivel Knotik Márta fellelt egy 1890-es *Vasváry György* által írt kéziratot, készítésük erre az évre tehető. „... a fából faragott kép *Jirátko Albin* pécsi szobrász műve. Ezután készült a budapesti Ganz és társa részvénytársaság fémöntödéjében öntöttvasból a pécsi Vasváry György-féle vas és szerszám kereskedésnek a pécs-belvárosi Királyutca 19. szám alatti „Vasváry-Ház” nyugati felében lévő kirakati táblája.” A Jirátko-féle fatáblák 1890-ben a szkóti Vasvárytelep műtárgylajstromában már mint ott lévő műtárgyak szerepeltek, így a fadomborművek készítése ideje talán 1888-ra tehető. *Jirátko Albin* 1851-ben Pécsen született, a pécsi társadalom közkedvelt és köztiszteletben álló tagja volt, szobrász és oltárépítő munkája révén országos hírnévre tett szert. 1903-ban halt meg.

1892-ben készült egy fénykép a Vasváry-ház Pécs, Király u. 19. szám alatti homlokzatáról. Ezen jól látható a vascégér, melynek táblái a földszinti ajtó- és ablaknyílások között a falra vannak erősítve (2. kép).

Innen indult útjára a vascégér a fa domborművekkel együtt. *Vasváry Ferenc* 1899.

évi naplójában így ír erről: „Atyám Király utcai házában a nyár folyamán eszközölt átalakítások befejeződtek. A két öntöttvasból való, *Jirátko Albin* szobrász által mintázott és a budapesti Ganz-gyárban készült kirakati táblát és azok famintáit *Drescher Gyula* bajai kereskedő vette meg.”

A későbbi írások között a kutató az 1920-as években talál bizonyítékot a műtárgyak sorsát illetően. A pécsi öntöttvas domborművek *Baján Drescher Gyula* Arany János – Kossuth Lajos utcai sarkon lévő üzlete bejáratának két oldalán voltak elhelyezve. A fa domborművek *Kréneisz Géza*

■ 1. kép. Az öntöttvas cégértáblák

hoz, Drescher egyik volt segédjéhez kerültek, a vas domborművek pedig egy másik segédhez, valószínűleg már az 1920-as évek derekán.

A fatáblák sorsáról az 1950-es években hallunk ismét, amikor Kréneisz Géza Baján, a Szabadság utcai házának kapualjában álló fatáblákat megvételre ajánlotta fel a város múzeumának. Az üzlet a műtárgy magas ajánlati ára miatt meghiúsult, de 1970-ben az özvegye már ajándékként adta azt a Türr István Múzeumnak. A fa domborműveken minden egyes tárgy szerepel, amit vaskereskedésben árusítottak. A megszámlálhatatlan tárgy mindegyike külön faragás, melyeket a fatáblákra fatiplivel erősítettek fel. Egyikre a konyhában és akörül használatos darabokat, a másikra a kamrában és a gazdaságban használatos szerszámokat arányos csoportokba rendezte a szobrász, megőrizve számunkra a 19. század végére jellemző vasedények, -eszközök formáit, díszítéseit, kivitelük színvonalát. A satun a már említett, vésett felirat: „Öntötte GANZ és Tsa Budapest”, a talpas üllőn „110 Ko”, a csúcsos üllőn „Mintázta Jirátko A. Pécs.”

Varga Dezső, Drescher másik segédjének tulajdonába kerültek a vas cégéraj-

tók, aki később Szegeden önállósult, majd vasáruházat nyitott. Nem tudni pontosan, hogyan és mikor jutott hozzá, mindenestre 1932-ben már az ő Híd u. 3. szám alatti vasáruházat díszítette. 1953-ban a cégbíróság kihirdette Varga cégének megszűnését. Az államosítás után – a régi szegediek szerint – a vas domborművek még 1954-ben is a helyükön voltak. A cégér múzeumba kerülését 1958-59-ben kezdeményezték, majd a táblák a Móra Ferenc Múzeumba kerültek. Tárolásuk azonban méretüknél fogva megoldhatatlan feladatot jelentett a múzeum számára. 1965-66-ban a vastáblákat az Alabárdos Étterem belső terében, hangulatos hátfalként, a borozóban helyezték el. Azóta az étterem nevet és tulajdonost váltott, és jelenleg zárva van.

■ 2. kép. A pécsi Vasváry-ház 1892-es homlokzata

Reméljük, a Ganz és Tsa. cég öröksége, vasöntészetünk egyik emblemikus emléke a nagyközönség előtt nem lesz sokáig elrejtve. Aki pedig a famodellre kíváncsi, az Baján, a Türr István Múzeumban ma is gyönyörködhet Jirátko precíz faragásában és a 19. század vaskereskedelmének lenyűgöző sokszínűségében. **M. I.**

■ KÖNYVISMERTETÉS

Recska Endre: Fafeldolgozó vasszerszámok védjegyei

A múlt értékeit kutató kezébe kerülhetnek olyan, a faiparos szakmában használt szerszámok, melyeken beütött jeleket, számokat, betűket és különböző díszítő motívumokat fedezhet fel. Ezek a jelek és betűk lehetnek tulajdonjelek, mesterjelek, kereskedőjelek vagy védjegyek. A számok utalhatnak szerszám méretére, tömegére, típusára. A betűk általában a készítő vagy a tulajdonos nevének kezdőbetűi, de lehet ez a készítő teljes neve vagy szóvédjegy is. A motívumok a készítő mester művészi ízlésének megfelelő, a szerszám anyagának sajátosságait figyelembe vevő díszítmények.

Recska Endre tudományos alaposággal készítette el könyvének katalógusát, amely 1123 vasszerszámon található védjegyképet mutat be az Osztrák-Magyar Monarchia és Magyarország területéről az 1876-1945 közötti időszakból. Ez a hiánypótló kézikönyv segítséget nyújt abban, hogy eligazod-

junk a faipari kéziszerszámokon (baltákon, fejszéken, bárdokon, gyaluvasakon, vésőkön stb.) található jelek útvesztőjében, és pontos információt kapjunk a sok ezer jel egy csoportjáról, a védjegyekről. A védjegykép mellett megtalálható a szerszámot készítő mester, manufaktúra vagy üzem neve, a bejegyzés helye és időpontja is.

A magyar védjegyoltalom első jogszabályaként nyilvántartott császári és királyi védjegypátenst 1858-ban adták ki. Az ipari termelés és a kereskedelmi forgalom növekedése kiélezte a versenyt mind a termelők, mind a forgalmazók között. Ez a verseny kikényszerítette egy olyan törvényt megalkotását, amelyben az egyszerű bejelentési eljárást felváltotta a kor igényeihez igazodó oltalom, hiszen az egyszerű árujelzés akkor válik védjeggyé, ha azt egy elismert hatóság lajstromba veszi. Az első magyar védjegy törvény ipa-

